

Socijalne kompetencije djece rane i predškolske dobi

Vrtarić, Sanela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:666058>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-01**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**SANELA VRTARIĆ
ZAVRŠNI RAD**

**SOCIJALNE KOMPETENCIJE DJECE
RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

Čakovec, lipanj 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)**

PREDMET: Pedagogija ranog odgoja 1

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Sanela Vrtarić

ZAVRŠNOG RADA: Socijalne kompetencije djece rane i predškolske dobi

MENTOR: doc. dr. sc. Adrijana Višnjić Jevtić

Čakovec, lipanj 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
SUMMARY	2
UVOD	3
1. RAZVOJ SOCIJALNIH KOMPETENCIJA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI .	4
1.1. Prijateljstvo i popularnost djeteta rane i predškolske dobi	5
1.2. Društenost i prisnost	8
1.3. Prosocijalno ponašanje i altruizam	8
1.4. Empatija	10
2. SASTAVNICE SOCIJALNE KOMPETENCIJE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	12
2.1. Regulacija emocija.....	12
2.2. Socijalna znanja i socijalno razumijevanje	14
2.3. Socijalna umijeća.....	14
2.4. Socijalne dispozicije	16
3. PROBLEMI SOCIJALIZACIJE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	17
3.1. Agresivnost.....	18
3.1.1. Razumijevanje agresivnosti u ranoj i predškolskoj dobi djece	19
3.2. Sramežljivost	20
3.3. Niska razina interakcije.....	20
3.4. Usamljenost	21
4. RAZVOJ SOCIJALNE KOMPETENCIJE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI .	22
4.1. Uloga obitelji.....	22
4.1.1. Stilovi roditeljskog odgoja i razvoja socijalne kompetencije djece	23
4.2. Uloga zajednice	25
4.3. Uloga vršnjaka.....	25

4.4. Uloga ustanove	26
4.4.1. Poticajno okruženje	27
4.4.2. Produbljivanje socijalnog znanja i socijalnog razumijevanja	29
4.4.3. Pospješivanje interaktivnih umijeća	30
ZAKLJUČAK.....	32
LITERATURA	33
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA	35
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA	

SAŽETAK

Cilj ovog rada je skrenuti pažnju da veliko značenje u današnjem vremenu ima razvoj socijalnih kompetencija, koje pomažu djeci i odraslima da lakše funkcioniraju u društvu u kojem se nalaze. Djeca odrastaju u svijetu visoko razvijene tehnologije, gdje su informacije lako dostupne te se brzo izmjenjuju. Sve navedeno utječe na proces odrastanja koji je intenzivniji i kompleksniji u odnosu na prethodne generacije. Stoga je važno da roditelji, odgojitelji i svi koji su uključeni u odgoj djece budu otvoreni za poticanje razvoja socijalne kompetencije djeteta. Taj odnos treba biti isprepleten brigom, ljubavljom, toplinom, ali i nadzorom kojim usmjeravaju djecu prema kvalitetnom socijalnom življenju. Socijalna kompetencija usvaja se već od prvoga dana djetetova života, zbog toga su roditeljska skrb i odgovornost u ranom djetinjstvu od iznimne važnosti. Socijalna kompetencija obuhvaća prepoznavanje prilika za interakciju s drugima i sposobnost reguliranja emocija, jer doprinosi razvoju vršnjačkog statusa i prijateljstva. Odnosi s vršnjacima su djeci od iznimne važnosti, jer ih čini sretnima kada su prihvaćeni u grupi vršnjaka. Važnu ulogu u razvoju socijalne kompetencije imaju i odgojno obrazovne ustanove rane i predškolske dobi kroz svakodnevnu suradnju svih sudionika unutar nje, komunikaciju i odnos djece i odraslih, organizaciju vremena te materijalno i nematerijalno okruženje u prostoru. Odgojitelj uz svoja znanja treba djetetu pružiti priliku gdje će kroz iskustva naučiti socijalne vještine. Važna je suradnja roditelja i odgojitelja da bi dijete moglo lakše usvojiti socijalne kompetencije, što će ga samim time činiti sretnim i zadovoljnim.

Ključne riječi: djeca, socijalne kompetencije, obitelj, odgojitelj, vrtić

SUMMARY

This paper aims to draw attention to the fact that the development of social competencies, which help us to function more easily in the society in which we find ourselves, is of great importance nowadays. Children grow up in a world of highly developed technology, where information is easily accessible and exchanged quickly. All of the above affects the process of growing up, which is more intense and complex compared to previous generations. Therefore, it is important that parents, educators, and all those involved in the upbringing of children be open to encourage the development of the child's social competence. This relationship should be intertwined with care, love, warmth, but also supervision by which they direct children towards a quality social life. Social competence is adopted from the first day of a child's life, which is why parental care and responsibility in early childhood are extremely important. Social competence includes recognizing opportunities to interact with others and the ability to regulate emotions, as it contributes to the development of peer status and friendship. Peer relationships are extremely important to children because it makes them happy when they are accepted in a peer group. An important role in the development of social competence is played by educational institutions of early and preschool age through daily cooperation of all participants within it, communication and relationship between children and adults, organization of time, and the material and immaterial environment in space. The educator, in addition to his knowledge, should allow the child to learn social skills through experience. The cooperation of parents and educators is important so that the child can more easily adopt social competencies, which will make him happy and satisfied.

Key words: children, social competencies, family, educator, kindergarten

UVOD

Socijalna kompetencija često se izjednačava sa socijalnim vještinama, no važno ih je razlikovati, iako imaju neka zajednička obilježja. Socijalne vještine odnose se na ponašanje djeteta, kao što tu nasilno rješavanje sukoba, tolerantnost i slično, dok socijalna kompetencija obuhvaća način na koji dijete koristi vještine u odnosu s drugima. Nikako nije moguće biti socijalno kompetentan, a da se ne upotrebljavaju socijalne vještine, socijalna znanja, norme i pravila društva. Socijalna kompetencija obuhvaća odnos prema sebi i svojim osjećajima, odnos prema drugima, kao i prema njihovim osjećajima i potrebama.

Jurčević Lozančić (2017) navodi da su djeca sama po sebi znatiželjna, aktivna i osjetljiva bića koja imaju različite interese, znanja, razumijevanja i koja prirodnom znatiželjom istražuju svijet oko sebe. Djeci je važno od ranoga djetinjstva osigurati uvjete za radost otkrivanja i učenja, temeljena na igri. Djeca svoju okolinu doživljavaju potpuno drugačije nego odrasli. Socijalna kompetencija potiče se odgojem koji sadrži kombinaciju topline, nadzora, hrabrenja, komunikacije, maksimalnu potporu i poštovanje uz postavljanje jasnih granica, što ujedno dovodi i do razvijanje samopouzdanja i socijalne kompetencije kod djece. S druge strane, djeca koja doživljavaju roditeljsko odbijanje, pokazuju agresiju i neprijateljstvo prema drugima, imaju slabije samopoštovanje i pokazuju nisku razinu prosocijalnog ponašanja. Socijalno kompetentno dijete smatra se ako je osvojilo prosocijalna ponašanja, kao primjerice: pomaganje, dijeljenje, suradnja, ali i određene vještine koje omogućavaju da razumije okolinu u kojoj se nalazi te se djelotvorno snalazi u svakodnevnim situacijama kako bi postiglo uspješne ciljeve. Socijalno kompetentno dijete u odnosu s vršnjacima i odraslima pokazuje pozitivnije oblike ponašanja, nego što to čini manje kompetentno dijete.

1. RAZVOJ SOCIJALNIH KOMPETENCIJA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Socijalne kompetencije Williamson i Dorman (2002, prema Jurčević Lozančić, 2017) definiraju kao ukupno znanje i vještine koje osoba uči i razvija kako bi se što djelotvornije suočila s mnogim životnim izborima i prilikama.

Dok Katz i McClellan (2005) naglašavaju da treba iskoristiti poticaje iz okruženja, kao i svoje osobine te pomoću njih postići prikladne razvojne rezultate koji omogućuju prihvatljivo i kompetentno sudjelovanje u zajednici i društvu kojem pripada. U ovakvo socijalno kompetentno ponašanje podrazumijeva: razvijene socijalne, emocionalne i kognitivne vještine.

Jurčević Lozančić (2017) poziva se na različite autore (Raver, Zigler, Williamson, Dorman, Kemple, Brooks, Goldstein, Ladd) da dijete već u ranoj i predškolskoj dobi tijekom odrastanja razvija socijalne kompetencije te ih ostvaruje različitim društvenim kontaktima kroz intrapersonalne i interpersonalne kao i socijalnim iskustvima u prvih pet do šest godina života kroz kojima se zasnivaju svi budući odnosi.

Gardnerov model višestruke inteligencije navodi da interpersonalna inteligencija podrazumijeva uspješnu komunikaciju s drugima te socijalnu senzibilnost, dok intrapersonalna inteligenciju podrazumijeva: sebe, vlastite osjećaje i motive (Jurčević Lozančić, 2017).

„Poticanje razvoja socijalnih kompetencija za rani i predškolski odgoj i obrazovanje:

- poticati djecu da razvijaju vještine u socijalnim, emocionalnim, tjelesnim i kognitivnim područjima
- omogućiti djeci da provode vrijeme s drugom djecom različitih razvojnih razina i kompetencija
- naglasak je na različitim ponašanjima različitih dobnih skupina kao primjera učenja i uvježbavanja socijalne kompetencije“ (Williamson i Dorman, 2002, prema Jurčević Lozančić, 2017, str.19).

Socijalne kompetencije djece rane i predškolske dobi, najčešće se iniciraju i održavaju kroz recipročne odnose s vršnjacima, odnosno pozitivnih socijalnih odnosa, a time i bolje prihvaćenosti djeteta u zajednici vršnjaka .

1.1. Prijateljstvo i popularnost djeteta rane i predškolske dobi

Dva aspekta socijalne kompetencije djeteta rane i predškolske dobi su:

- prijateljstvo
- popularnost (Katz i McClellan, 1997).

Kemple (2003, prema Jurčević Lozančić, 2017) navodi da djeca od najranije dobi izražavaju prirodnu potrebu za prijateljstvom, sklapanjem novih prijateljstva, za druženjima pa ponekad imaju i zamišljenog prijatelja. Zamišljeni prijatelji često nastaju iz djetetove izražene mašte koja im pomaže da na kreativan način zadovolje svoje emocionalne potrebe. Djeci je važno za budu prihvaćena od druge djece, da se imaju s kime igrati, razriješiti sukobe te se naglašava posebna važnost u njihovoj komunikaciji.

Katz i McClellan (1997) tvrde da se prijateljstvo razlikuje od popularnosti po smjeru i specifičnosti.

Jurčević Lozančić (2017) se poziva na različite autore (Vasta i sur.; Katz, McClellan, Klarin) te zaključuje da je prijateljstvo odnos koji pretpostavlja uzajamni odabir dvoje specifične djece. Prijateljstvo ima veću vrijednost od popularnosti i važnost za dugoročni razvoj, a podrazumijeva prisan odnos jer se u tome zajedništvu međusobno nadopunjuju. Važno da djeca imaju prijatelja od kojeg je moguće dobiti pomoć, podršku i priznavanje vrijednosti te im ta slika pomaže u izgradnji bolje slike o sebi kao poželjnoj osobi u društvu. Djeca kroz prijateljstvo oplemenjuju svoje sposobnosti i vještine, u ranom djetinjstvu kroz igru, dijeljenjem igračaka, pospremanjem igračaka, pružanjem emocionalne podrške, međusobno sviđanje i pomaganje, zadovoljavanje potrebe za intimnošću- najčešće zagrljaj, što je prikazano na slici 1.

Slika 1. Završetak zajedničke izgradnje građevine vršnjačke djece

Slika 2. Vršnjačko prijateljstvo

Neka djeca su povučeniija od drugih i kada žele ostvariti prijateljstvo ne mogu jer su spriječena strahom od socijalne interakcije što izaziva izbjegavanje drugih. Kod ovakve djece dominiraju slabije socijalne veze, povučenost, usamljenost i nedostatak socijalnih odnosa s drugima. U tom slučaju odrasli imaju zadaću pomoći djetetu da

komunikacijske vještine uvježba u različitim životnim situacijama kroz osobno iskustvo (Jurčević Lozančić, 2017).

Popularnost je jednosmjernan i mjeri razinu u kojoj vršnjačka skupina simpatizira ili prihvaća neko dijete (ili odbacuje). Često puta se dogoditi da je dijete popularno, lako uspostavlja odnose s vršnjacima, ali ne razvija prijateljstva (Katz i McClellan, 2005, prema Jurčević Lozančić, 2017).

„Jedan od najčešćih pristupa mjerenja omiljenosti djeteta naziva se sociometrijska metoda, kojom se utvrđuje djetetov položaj u odgojnoj skupini na temelju vršnjačkih procjena“ (Vasta i sur., 2004, prema Jurčević Lozančić, 2017, str.25).

KATEGORIJE DJECE S OBZIROM NA RAZINU PREFERENCIJE	DOMINACIJE
Popularno dijete	Pozitivna
Kontraverzno dijete	Mnogo negativne i mnogo pozitivne
Izolirano dijete	Manje negativne i manje pozitivne
Odbačeno dijete	Negativne

Tablica 1. Kategorije djece s obzirom na razinu preferencije, odnosno odbijanje od strane drugih vršnjaka (Klarin 2006, prema Jurčević Lozančić, 2017, str.25)

Prilog 3. Izolirano dijete

1.2. Društvenost i prisnost

Od djece se ne treba očekivati da sva djeca budu popularna u svom vršnjačkom društvu, već je važan čimbenik socijalnog razvoja djeteta kvaliteta vršnjačkog odnosa, a ne kvantiteta.

Prijateljstvo pojačava mentalno zdravlje i kvalitetu tijekom življenja cijelog života, stoga je važno poticati djecu na sposobnost stvaranja bliskih, skrbnih i uzajamnih odnosa s nekoliko vršnjaka. Djetetu treba omogućiti široki raspon djetetovih iskustava u grupnom okruženju, gdje će odgojitelj ili odgojiteljica imati prilike promatrati svako dijete i moći stupiti u interakciju s njime, kao i s njihovim roditeljima. Odgojiteljice moraju razlikovati zdrave varijacije u djetetovom odnošenju prema drugima i one varijacije koje su znak da je djetetu potrebna dodatna pomoć u razvoju uspješnog odnosa sa drugom djecom (Katz i McClellan, 1997).

1.3. Prosocijalno ponašanje i altruizam

Jurčević Lozančić (2017) objedinjuje istraživanja različitih autora (primjerice Rijavac i sur, Lebedina- Manzoni, Gopnik) te zaključuje da su prosocijalno ponašanje i altruizam namjere koje su povezane s brigom za druge, ali bez očekivanja određene osobne koristi ili društvene nagrade. To su različiti oblici socijalnog ponašanja koji su inicirani željom da se pomogne drugome, da se

zadovolje njihove želje, potrebe ili otklanjaju poteškoće, što uključuje i dijeljenje s drugima, pomaganje, kao i suradnju.

Goleman (2008, prema Jurčević Lozančić, 2017, str. 41) naglašava da je „djetetovo prosocijalno ponašanje povezano s njegovom emocionalnom i socijalnom inteligencijom što rezultira prikladnim reagiranjem u odnosima s drugom djecom“.

Neki od društveno poželjnih načina ponašanja koje dijete razvija već od druge godine života su tješenje i briga o drugima. Tako i Gopnik (2011, prema Jurčević Lozančić, 2017) iskazuje da se prosocijalno ponašanje i kvaliteta djetetova ponašanja mijenja kroz njegovu životnu dob, a povezano je i s daljnjim moralnim i kognitivnim razvojem. Što znači da dijete s pet godina života može opravdano reći da zna pružiti pomoć i pomagati.

U Modelu prosocijalnih vještina može se iščitati da osnovne socijalne vještine (pomaganje, dijeljenje) prelaze u kompleksnije socijalne vještine (suradnja, natjecanje, samoprocjena emocija) tijekom zajedničkog rješavanja problema. Kroz godine uvježbavanja ovih vještina kod djece će doprinijeti izgradnji prepoznavanja i upravljanja osobnim emocijama, uspostavljanju pozitivnih ciljeva, donošenju prikladnih odluka, kreiranje pozitivne i poticajne okoline (Stormshak i Welsh, 2005, prema Jurčević Lozančić, 2017).

Altruizam, odnosno altruistično ponašanje podrazumijeva suradnju, pomaganje drugima zbog održavanja interpersonalnih odnosa i harmoničnog funkcioniranja u nekoj određenoj zajednici.

Iz tog razloga Raboteg- Šarić (1995, prema Jurčević Lozančić, 2017) iskazuje da se altruistično ponašanje treba izvoditi bez prisile, poduzeto s namjerom poboljšanja dobrobiti kod drugih, ali i izbjegavanje očekivanja materijalnih ili društvenih nagrada. Takvo ponašanje je vrsta prosocijalnog ponašanja.

Oblici altruističkog ponašanja su:

- odobravanje i uvažavanje drugih osoba
- osjećaj općenitog zadovoljstva u pružanju pomoći nekome kome je u određenom trenutku potrebno

- pružanje pomoći i podrške (Pennington, 2007, prema Jurčević Lozančić, 2017).

Navodi se da je altruizam naučeno ponašanje koje se uči opažanjem i oponašanjem neke osobe (koja ima tolerantne oblike i obrasce ponašanja), koje dijete doživljava kompetentnom, važnom te će vjerojatno imitirati taj model (Vasta i sur., 1995, prema Jurčević Lozančić, 2017).

1.4. Empatija

„Najbolje i najljepše stvari na svijetu ne mogu se vidjeti, ni dotaknuti- moraju se osjetiti srcem.“

Helen Keller

Joelle Alexander i Dissing Sandahl (2017) objašnjavaju da je empatija sposobnost prepoznavanja i razumijevanja tuđih osjećaja, kao i uživljavanje u osjećaje druge osobe (ne samo sažaljavanje, nego i suosjećanje s drugom osobom). Može se reći da je empatija gledanje svijeta: „tuđim očima“. Već od najranije dobi stvaraju se veze s majčinskom figurom, dijete uči majčine osjećaje i raspoloženja, a zatim i one od drugih ljudi. Već kod prvih dana djetetovog života počinjemo učiti empatiji kroz poglede, izraze lica i bojom glasa, kada dijete zrcali i osjeća sve ono što i majka. Ovim putem razvija se povezanost i povjerenje.

Djeca uče empatiju ponajprije od roditelja. Joelle Alexander i Dissing Sandahl (2017) pojašnjavaju da ono što se događa u djetetovom domu ključno je za razvoj njegove empatije. Ukoliko su djeca izložena fizičkom, psihičkom ili sekundarnom nasilju, mogu uništiti djetetovu sposobnost empatije, odnosno narušavaju se djetetove dobrobiti i sposobnosti suosjećanja s drugima. Pretjerano zaštitnički orijentirani roditelji također mogu utjecati na razvoj empatije. Ovaj tip roditelja boji se pustiti djecu da se suoče s neuspjehom, te da posljedično, iskuse jake emocije. Kako bi izbjegli konfliktne situacije oni nastoje ispuniti svaku djetetovu želju..

Joelle Alexander i Dissing Sandahl (2017) navode da empatija zbližava ljude te je uz solidarnost važna za život. Ona pomaže u izgradnji boljih i bliskijih veza u budućnosti, a bliske veze su temelj istinske sreće i životnog zadovoljstva Løgstrup (prema Joelle Alexander i Dissing Sandahl, 2017) ističe da su riječi koje

upotrebljavamo i priče koje pričamo, ključne za poistovjećivanje s drugima. Joelle Alexander, mišljenja je da bi dobar korak bio bi ogledati se na Dance. Danci su izrazito empatičan narod i tu vrijednost usađuju svojoj djeci. Oni jednostavno koriste fraze koje potiču na razmišljanje o osjećajima druge osobe. Neke od njih su : „On je zbilja drag dječak, zar ne?“, „Ona je jako dobra, nije li?, „Baš lijepo od njega što ti je pomogao, ne misliš li tako?“ (Joelle Alexander i Dissing Sandahl, 2017, str.89).

Dok u negativnim situacijama, Danci ne kritiziraju druge, već svojoj djeci pokušavaju objasniti ponašanje drugog djeteta i zašto je ono reagiralo na negativan način kroz fraze, primjerice: „Možda je bila jako umorna jer nije spavala popodne.“, „A da nije možda bio gladan? Znaš kako ljudi znaju biti razdražljivi i mrzovoljni kad su gladni.“ (Joelle Alexander i Dissing Sandahl, 2017, str.89,92).

Joelle Alexander i Dissing Sandahl (2017) smatraju da primjenom više empatije, a manje posramljivanja i njegovanjem iskrenoga, empatičnog stila pomažemo djeci da odrastu u ljude koji će dugoročno biti manje skloniji osuđivanju drugih, ali i nas same. Empatija se razvija kroz propitivanje samoga sebe, trud za razumijevanje drugih, čitanjem lijepih, sretnih, negativnih i neugodnih knjiga koje potiču suočavanje sa stvarnošću na razumljivoj razini djece, vođenje brige o zdravim odnosima (prijateljskim, rodbinskim i obiteljskim) koji su presudni za postizanje istinske sreće. Važno je slušati druge i ne se bojati pokazati ranjivost jer se tako najbolje povezujemo s drugima, kao i okružiti se prijateljima i članovima obitelji koji žele primjenjivati empatičnost i ljubaznost u praksi (Joelle Alexander i Dissing Sandahl, 2017).

2. SASTAVNICE SOCIJALNE KOMPETENCIJE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Svaki pojedinac u društvenom životu ima mnogo interakcija te pomoću njih uči znanja i vještine koje su važne za samostalno funkcioniranje u zajednici. Kroz interakciju se razmjenjuju iskustva, znanja, mišljenja, što obogaćuje živote.

Jurčević Lozančić (2017) pozivajući se na različite autore (Howes, Ritchie, Greenspan, Klarin, Pennington) pojašnjava da su djeca uključena u zajednicu vršnjaka različitim socijalnim ponašanjima, odnosno usklađivanjem djetetova djelovanja s drugom djecom i odraslim osobama. Navedeni autori objašnjavaju da se djetetove socijalne interakcije sastoje od osobne međugre, ali i akcija druge djece što određuje pravila ponašanja i strukturu koju je potrebno slijediti. Katz i McClellan (1997) ističu kako su sastavnice socijalne kompetencije djece rane i predškolske dobi :

- regulacija emocija
- socijalna znanja i socijalno razumijevanje
- socijalna umijeća
- socijalne dispozicije“ (Katz i McClellan,1997, str.16).

2.1. Regulacija emocija

Dječje emocije razlikuju se od emocija odraslih osoba po nekoliko karakteristika, a one su: jednostavne, spontane, češće, kratkotrajnije, snažnije i dijete ih odmah izražava. Kako dijete nema razvijenu samokontrolu, ono svoje emocije otvoreno pokazuje što nam omogućuje uvid u njegov svijet. U nekim slučajevima djetetu treba pomoć od odraslih u regulaciji njegovih osjećaja. Da bi odrasli mogli pomoći djetetu, sami trebaju regulirati vlastite emocije i emocionalne reakcije. Neke od osnovnih emocija kod djece su: sreća, strah, tuga, ljutnja (Gjurković, 2016).

Beck (2003, prema Jurčević Lozančić, 2017) navodi da bi se dijete snalazilo u isprepletenosti brojnih odnosa s drugima, treba promišljati na senzibilan način, što doprinosi razvoju njegovih kognitivnih i socijalnih vještina, kao i uspješnom snalaženju u različitim društvenim odnosima. „Regulacija emocija predstavlja

vještine pojedinca da uskladi izražavanje vlastitih emocija sa zahtjevima okoline (regulacija ponašanja), istodobno da se zaštiti od neugodnih emocija te da ih usmjeri tako da ne ometaju njegovo daljnje funkcioniranje (regulacija emocionalnoga doživljaja)“, (Čudina- Obradović i Obradović, 2006, prema Jurčević Lozančić, 2017, str.34). Regulaciji emocija, osim urođenih dispozicija djetetova temperamenta, kod izražavanja i doživljavanja nekih vrsta emocija značajno mogu doprinijeti i obiteljski čimbenici. Roditelji utječu na emocionalnu regulaciju emocija djece svojim specifičnim reakcijama na djetetove emocije. Također je važno da u djetetovoj emocionalnoj uznemirenosti kroz podršku roditelji osnažuju dijete i potiču usvajanje njegovih osobnih strategija za uspješno rješavanje njegovih negativnih emocija. Djeca koja češće izražavaju svoje negativne emocije (strah, ljutnju, tugu, razočarenje, bojažljivost), ukazuju na emocionalne poteškoće i djetetove probleme u ponašanju kroz: agresiju, povlačenje, internalizaciju, eksternalizaciju (Jurčević Lozančić, 2017).

Jurčević Lozančić (2017) navodi da su roditelji prvi koji potiču emocionalnu osviještenost, emocionalnu komunikaciju i regulaciju djetetovih osjećaja. Oni vrjednuju i usmjeravaju djetetove osjećaje za pružanje emocionalne podrške, proširenje emocionalnog razumijevanja te unapređenje regulacije emocija. Bergmann (2007, prema Jurčević Lozančić, 2017) ističe da je majčina emocionalnost izraženija od očeve. Djeca se osjećaju sigurno u svojim osjećajima te ih mogu u potpunosti izraziti ako se pozitivno potiču njegove emocije tako da se ih prihvaća. Kako dijete odrasta tako postaje kompetentnije u izražavanju svojih potreba i osjećaja, ono preuzima kontrolu za svoje emocionalno izražavanje i time uspješnije regulira svoje emocionalno ponašanje. Schwartz (1999, prema Jurčević Lozančić, 2017) navodi da je kod djece za izgradnju pozitivnog odnosa s vršnjacima važno: razumjeti i prepoznati vlastite i tuđe emocije, u određenim situacijama pravilno reagirati i pravilno izabrati odgovor, imati sposobnost da prije reakcije dijete promisli kako će reagirati, razumjeti i predvidjeti posljedice osobnih akcija, kada dijete ima jasno postavljen cilj i kada je problem identificiran djetetove vještine su važne da bi se realizirale njegove odluke.

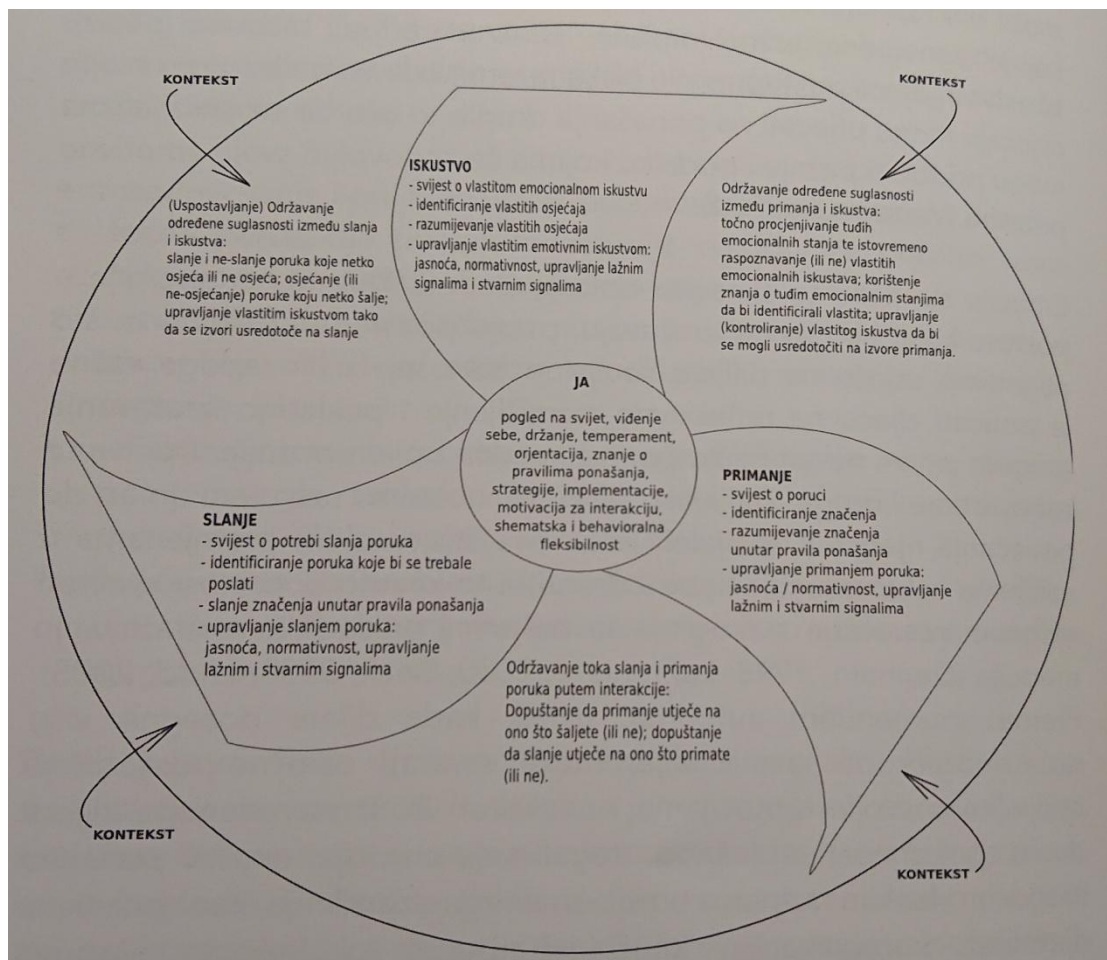
2.2. Socijalna znanja i socijalno razumijevanje

Socijalna znanja su važna da bi djeca stvorila prijateljstvo, a to su: prepoznavanje okoline i grupe kojoj ono kao pojedinac pripada, prepoznavanje socijalnih pravila iste grupe, ovladavanje jezikom, korištenje osnovnog vokabulara i znanja o običajima i socijalnim normama svoje kulture, sudjelovanje u različitim vršnjačkim aktivnostima i igrama (Katz i McClellan, 1997). Katz i McClellan (1997) definiraju socijalno razumijevanje kao sposobnost koja predviđa tuđe reakcije na uobičajene situacije vršnjačkih interakcija, tuđih preferencija, kao i razumijevanje tuđih osjećaja. Temelj za djetetovu socijalnu interakciju je: razvoj sposobnosti za razgovor, sudjelovanje u razgovoru i raspravama, pregovaranju, prihvaćanju kompromisa, empatiji, objašnjavanje i analiziranje razloge postupaka drugih osoba. Djeca svoje sukobe koji se pojavljuju u igri rješavaju tako da usklade svoje ponašanje s tuđim, da pronađu zajednički jezik, međusobnim razmjenjivanjem informacijama te ispitivanjem sličnosti i razlike. Djeca koja su uspješnija od svojih vršnjaka imaju više znanja i jasniji su kod priopćivanja svojih namjera i preferencija te su otvoreniji kod izražavanja osjećaja (Gottman, 1983, prema Katz i McClellan, 1997).

2.3. Socijalna umijeća

Corsaro (1985, prema Katz i McClellan, 1997) pojašnjava da su socijalna umijeća velik dio socijalne interakcije kod djece rane i predškolske dobi gdje se pokušava pristupiti grupi djece koja se igra te otpora da se druga djeca pridruže njihovim grupama. Helberstadt, Denham i Dunsomore (2001, prema Jurčević Lozančić, 2017) razmatraju model afektivne socijalne kompetencije kroz uspješnu komunikaciju vlastitih emocija, interpretacija emocija i ovladavanje emocijama s tri integralne i dinamične komponente: a to su primanje i slanje afektivnih poruka te doživljavanja afekta kroz svjesnost, prepoznavanje, djelovanje u socijalnom kontekstu i regulacija koje su važne za socijalne interakcije. Značajan učinak na uspjeh u socijalnim interakcijama imaju: uspješna komunikacija, interpretacija i osobno iskustvo emocija.

U prilogu 4, prikazuje se model socijalne kompetencije u obliku propelera, dječje igračke koja rotira uz prisutnost vjetera da bi se što uvjerljivije naglasila promjenjiva priroda socijalne interakcije koja se svakim danom mijenja:

Prilog 4. Model afektivne socijalne kompetencije Halberstadt i suradnici (2001)

(Halberstadt i suradnici, 2001, prema Jurčević Lozančić, 2017, str.32)

Iz priloga 4, vidljivo je da je u središtu prikazano dijete („JA“), njegov ukupan doživljaj sebe i njegova motivacija za socijalnu interakciju s drugima. Dijete postupno u svoje socijalne interakcije uključuje više osoba, a vještina slanja poruka može inicirati ili prekinuti susret s drugom djecom (Halberstadt i suradnici, 2001, prema Jurčević Lozančić, 2017). Katz i McClellan (1997) također navode da je socijalno umijeće je najvažnije za socijalno sudjelovanje i uspjeh. Djeca često mijenjaju aktivnosti i partnere u igri, a veliki broj sukoba nastaje da se osigura ili ograniči pristup postojećim grupama. Ali isto tako veliko umijeće socijalne interakcije je i čekanje na red, kao što je to u slučaj primjerice kod dijeljenja igračkaka, sudjelovanje u razgovoru i diskusijama u obitelji.

2.4. Socijalne dispozicije

Katz i McClellan (1997) navode da se dispozicije definiraju kao razmjerno trajanje navika ili određenih načina reagiranja na iskustva u različitim vrstama situacija. Dispozicija predstavlja namjerno i usmjereno ponašanje prema širokim ciljevima, a to su: radoznalost, šaljivost, kreativnost, plahovitost, refleksivnost, pristupačnost, svadljivost i škrtost. Dok su prosocijalne dispozicije: ljubaznost, suosjećajnost, velikodušnost ili suradništvo. Dispozicije u kojima dominiraju: svadljivost, sukobljavanja, šefovanje ili egoističnost nisu poželjne i povezane su s teškoćama u socijalizaciji. Dok su prosocijalne dispozicije: ljubaznost, suosjećajnost, velikodušnost ili suradništvo. Dispozicije u kojima dominiraju: svadljivost, sukobljavanja, šefovanje ili egoističnost nisu poželjne i povezane su s teškoćama u socijalizaciji.

Neke su dispozicije urođene, što znači da ih ne možemo naučiti, već se s njima rađamo, a to su primjerice: dispozicije za učenje, znatiželju, privrženost drugim važnim osobama. Dok se druge dispozicije uče iz iskustva ili poukom. Djeca najčešće dispozicije uče prema modelu njihove važne osobe iz njihove okoline. A da bi se dispozicije djeci ukorijenile, djeca ih moraju imati priliku manifestirati. Kad se djeci pruža prilika izraziti ih u stvarnim kontekstima pojačavaju se prosocijalne dispozicije kao što su: suradništvo, odgovornost i empatija (Katz i McClellan, 1997).

3. PROBLEMI SOCIJALIZACIJE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Katz i McClellan (1997) navode da postoje razni uzroci zbog kojih djeca u ranoj i predškolskoj dobi dolaze u probleme u socijalizaciji, a neki od njih su primjerice:

- neka djeca nemaju dovoljnu kontrolu poriva da bi se uključili u razgovor ili pregovor s drugim vršnjacima
- nemaju dovoljno znanja i umijeća koja su potrebna za uključivanje u vršnjačku interakciju
- djeca su jednostavno toliko ovisna o odraslima da prekidaju svoje interakcije s vršnjacima i traže pomoć odraslih osoba.

Izmišljeni prijatelji u djetinjstvu mogu također imati različite implikacije na razvoj socijalizacije djeteta. Zamišljanje prijatelja ukazuje na prisustvo psihopatologije te slabije prilagodbe na okolinu, a povezuje se s raznim problemima u ponašanju, ali i s težim psihopatološkim stanjima, poput disocijativnog poremećaja osobnosti (Rabar i Martinac Dorčić, 2017).

Problemi mogu još biti jezične naravi kada dijete nije naučilo izreći ili ne dovoljno jasno izražava svoje potrebe, želje, osjećaje, kao i ako ne zna dobro artikulirati svoje razloge i zahtjeve. Ukoliko su djeca isključena iz igre jer nisu razvila socijalna umijeća za pristup s vršnjacima, ako su sramežljiva, povučena pa se ih iz tog razloga ignorira ili izolira. Problem socijalizacije može biti da se neka djeca ne mogu izdignuti iznad fizičke pojavnosti vršnjaka (zadirkivanje djece koja su neobično mala, koja nose naočale, koja imaju neobična imena, koja imaju tjelesne mane). Djeca mogu odbijati ili se opirati odgojnim normama grupe, a jedan od razloga je emocionalni stres izvan vrtića. Problem može biti kada djeca nemaju dovoljno zainteresiranosti za aktivnost (nije dovoljno relevantna aktivnost za djetetovo iskustvo) pa si neposluhom okruženje mogu učiniti zanimljivim. Kod djece se može pojaviti da nisu još dovoljno spremna provesti više od nekoliko sati u grupnom okruženju (možda je broj djece prevelik za njihovu razinu socijalnog razvoja). U tom slučaju odgojiteljice trebaju osigurati kutiće za takvu djecu koja mogu boraviti s manjim brojem djece kako bi se stres smanjio. U rješavanju navedenih socijalnih problema u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju doprinose odgojitelji u grupi (u vrtiću) tako da stvore prilike i situacije u kojima djeca mogu izvežbati svoje

nedostatke. No, ima problema koji se ne mogu riješiti u grupi, nego zahtijevaju stručnu pomoć, kao što su primjerice: agresivnost, stidljivost, niska razina interakcije, usamljenost (Katz i McClellan, 1997).

3.1. Agresivnost

Glavina i Višnjić Jevtić (2010) naglašavaju da je agresivno ponašanje oblik interakcije između djece te da ga određujemo kao socijalno neprihvatljivo. Juul (2018) također naglašava da je agresivnost nepoželjna u našem društvu, a pogotovo kod ponašanja djece. Ovakvo ponašanje se diskriminira i smatra se tabuom, kada zapravo potiskujemo takve legitimne osjećaje. Agresivnost je bitna emocija koju moramo dekodirati kako ne bismo ugrožavali duševno zdravlje, osjećaj vlastite vrijednosti i samopouzdanje kod djece. Agresivno ponašanje započinje kada nema osjećaj da je vrijedna drugoj osobi.

Jurčević Lozančić (2017) ukazuje da je važno poznavati čimbenike koji utječu na agresivno ponašanje, kao i na načine kojima se može utjecati na smanjenje navedenog ponašanja. Rumpf (2006, prema Jurčević Lozančić 2017) tumači agresivnost kao odgovor na nedovoljno zadovoljenih potreba, dok Petermann i Petermann (2010, prema Jurčević Lozančić 2017) navode da agresivnost može biti i izraz bespomoćnosti djeteta ili služiti brutalnom provođenju vlastitih interesa. Agresivnim ponašanjem dijete želi privući pažnju na sebe i dokazati se. Zadatak odraslih je prepoznati navedene potrebe i tako pronaći načine kojima će se dijete svoje potrebe izraziti nenasilno, odnosno odgovarajućim ponašanjem (Jurčević Lozančić 2017).

Fuller (2008, prema Jurčević Lozančić 2017) ističe da agresivno ponašanje i socijalno kompetentno ponašanje imaju bitne korijene u ranim obiteljskim interakcijama i emocionalnim odnosima između roditelja i djeteta. Dijete svoje karakteristike emocionalnog odnosa koje ostvari s roditeljima prenosi u odnose s braćom, sestrama, drugom djecom i drugim osobama. Roditelji su najčešće modeli agresivnog ponašanja, jer djeca procesom identifikacije i imitacije usvajaju isto ponašanje (Bandura, 1989, prema Jurčević Lozančić 2017). Berk (2008, prema Jurčević Lozančić 2017) navodi da je kod impulzivne agresivnosti osnovni cilj nanošenje štete drugoj osobi, dok je instrumentalna agresivnost potaknuta

ostvarivanjem nekog cilja, što znači da agresivnim ponašanjem želi ostvariti određeni cilj.

Jurčević Lozančić (2017) ukazuje da danas postoje raznovrsni preventivni programi kojima je cilj spriječiti ili umanjiti agresivna ponašanja djece. Kao primjer ističe njemački model opsežnog i holističkog kurikula Faustlos, čiji je cilj poticati socijalne kompetencije u prevenciji agresivnog ponašanja u predškolskim ustanovama. Navedenim kurikulum smanjuju se postojeće agresivno ponašanje, a potiče se razvoj moralnog senzibiliteta, prosuđivanja i postupanja u najboljem zajedničkom interesu, što vodi prema uspješnom razvoju socijalne kompetencije djece.

3.1.1. Razumijevanje agresivnosti u ranoj i predškolskoj dobi djece

Haug- Schnabel i sur. (1997, prema Jurčević Lozančić 2017) ukazuju na to da su agresivna djeca lako uočljiva jer ne znaju uspostaviti poželjnu socijalnu komunikaciju i kontrolirati svoje impulse pa reagiraju na osjećaje tako da ne razmišljaju o tome kako njihova reakcija utječe na druge. Dok ih pretjerana emocionalna uzbuđenost motivira na akciju, brzopleto donošenje zaključaka, poteškoće u održavanju pozornosti i pronalaženju socijalno prihvatljivog načina ponašanja. Agresivna djeca šalju nejasne i nepoželjne emocionalne poruke i to rezultira na posljedice u različitim problematičnim situacijama. Djeca imaju jasnu pretpostavku o tome kako bi htjeli da se drugi ponašaju prema njima i zbog toga oni navode agresivno ponašanje kao važan razlog zbog kojeg im se netko ne sviđa te ne žele takvo dijete za prijatelja.

Haug- Schnabel i sur. (1997, prema Jurčević Lozančić 2017) navodi da prije prve godine života djeca nemaju namjeru povrijediti drugoga, već izražavaju protest agresivnim reakcijama koja ih je uznemirila zbog neke situacije. Često reagiraju ljutnjom i bacanjem predmeta. Dok se nakon prve godine pojavljuje instrumentalna agresivnost kod aktivnosti s drugom djecom kada dijete oduzme igračku drugom djetetu ili kod frustracije vezane za nepoznate situacije ili osobe. Između treće i pete godine djetetova života značajno se smanjuje fizička agresivnost, kada se kod djeteta povećava sposobnost samoregulacije, a govorni razvoj smanjuje potrebu za agresivnim ponašanjem međusobnih konflikata.

Jurčević Lozančić (2017) upozorava da česta izloženost nasilnim sadržajima u medijima dovodi do navikavanja kod djeteta, jer se postupno javlja sve veća tolerancija prema takvim sadržajima.

Višnjić Jevtić (2018) ističe da je današnje roditeljstvo zahtjevnije, ali i da se roditelji nemaju puno prilika za razgovor o samom roditeljstvu unutar društvenih zajednica. Stoga je roditeljima vrijedna podrška suradnje između odgojitelja i odgojno-obrazovne ustanove. Odgojitelji imaju profesionalno znanje koje im omogućava da budu podrška, kao i etičku obvezu. U odgojno-obrazovnim ustanovama djeca se susreću i s činjenicom da u njoj postoje i drugi pojedinci koje treba uvažavati i poštovati te živjeti pored njih, kao i živjeti s njima te tako razvijati socijalne vještine i kompetencije kroz učenje jedni od drugih (Višnjić Jevtić, 2009).

3.2. Sramežljivost

Sramežljivost je primjerena reakcija kod male djece i ona je znak da su djeca svjesna nepoznatosti situacije i njezinih sudionika. Većina djece spontano prevlada sramežljivost, ali to ne znači da odgojiteljice i roditelji ne bi trebali pomoći djeci kako ležerno stupiti u kontakt s drugom djecom, bez sramežljivosti. Djeci treba stvoriti okruženje i prilike gdje oni mogu izvježbati i prevladati umijeće sramežljivosti. Većina je spontano prevladaju pa je nepotrebno, a možda je i nepreporučljivo požurivati sramežljivu djecu ili na njih vršiti pritisak. Posljedice na razvoj mogu ostaviti: sramežljivost, povučenost i socijalna izoliranost. Za dvogodišnje ili trogodišnje dijete sramežljivost je primjerena, ali za dijete u petoj ili šestoj godini života sramežljivost je manje primjerena (Katz i McClellan, 1997).

Gottman (1977, prema Katz i McClellan, 1997) ističe da postoji razlika u socijalnoj zrelosti ako se predškolarci igraju sami i konstruktivni su u svojoj igri ili su predškolarci suprotstavili nezrelu samotnjačku igru.

3.3. Niska razina interakcije

Prilično je širok raspon normalnih razina interakcije. Niska razina interakcije ograničava broj prilika u kojima bi dijete moglo razviti primjerena socijalna umijeća,

što povlači još dublju povučenost. Katz i McClellan (1997) pojašnjavaju da rana socijalna povučenost ili izoliranost mogu biti rizični čimbenici u ranom razvoju i ne smiju se predviđeti. Parker i Asher (1987, prema Katz i McClellan 1997) ne slažu se s gore navedenim zaključkom. Oni tvrde da djeca koju njihovi vršnjaci ignoriraju ili ne traže njihovo društvo nisu u opasnosti da će u životu imati problema od djece u vršnjačkim prihvaćenostima. Djeca koja se kompetentno ponašaju u društvu vršnjaka trebali bi stupiti u interakciju s onom djecom koja nisu dovoljno spremna da bi to učinila prva. Ako se djeca igraju ili nešto rade sama, odgojitelji i roditelji ne moraju reagirati u slučaju da uživaju igrajući se (Katz i McClellan 1997). Rubin i Everett (1982, prema Katz i McClellan 1997) tvrde da su predškolske godine (pet i šest godina života) optimalno razdoblje da se pomogne djeci koja imaju problem u odnosima s vršnjacima.

3.4. Usamljenost

Katz i McClellan (1997) govore da usamljenost često povežujemo s adolescentima i odrasloj dobi. No, sve se češće pojavljuje i u djece rane i predškolske djece. Usamljenost među djecom može se definirati kao osjećaj tuge s uvjerenjem da ne pripada nekoj grupi ili da nema prijatelja. Kako djeca sazrijevaju tako dobivaju ideju o tome što ustvari znači usamljenost i dijete od četiri ili pete godine života može reći da je usamljen ako nema prijatelje za igru (Cassidy i Asher, 1992, prema Katz i McClellan 1997). Bronfenbrenner (1986, prema Katz i McClellan 1997) ističe da dijete koje je u stanju emocionalnog stresa, pati od kroničnog i snažnog osjećaja usamljenosti. Stanje emocionalnog stresa može se kod male djece pojaviti kao posljedica obiteljskih okolnosti, primjerice česta selidba, a samim time i mijenjanje vrtića. Roditelji i odgojitelji trebali bi pomoći djeci u takvim situacijama da mogu razviti socijalna umijeća koja im mogu pomoći u stupanje zadovoljavajućih i trajnih odnosa s vršnjacima. Jer svakom je djetetu potreban netko čije će srce malo brže zakucati kada se nasmiješi, napravi prvi korak i izgovori prve riječi (Katz i McClellan 1997).

4. RAZVOJ SOCIJALNE KOMPETENCIJE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Razvoj socijalne kompetencije rane i predškolske dobi pod utjecajem je mnogih čimbenika, kao što su: privrženost primarnim skrbnicima u obitelji, promatranje vršnjaka kao i interakcija s njima te djetetovi odnosi s osobama izvan obitelji koji su važni u njihovom životu i s kojima provode veliki dio vremena, primjerice odgojitelji (Katz i McClellan, 1997).

Za dobar početak socijalne kompetencije djeteta i primarnog skrbnika u kontekstu interakcije potrebni su: bliskost, ljubav i podrška. Jer svako dijete treba nekog kome će srce zakucati malo brže kad se ono prvi put nasmiješi, napravi prvi korak, izgovori prve riječi. Samo sretna djeca odrastaju u sretne ljude, a upravo oni će odgojiti sretnu djecu i taj krug će se nastavljati generacijama (Joelle Alexander i Dissing Sandahl, 2018).

4.1. Uloga obitelji

Jurčević Lozančić (2017) navodi da je obitelj zajednica roditelja i njihove biološke ili socijalne djece koja je prepoznatljiva u nekom obliku u društvu, odnosno zajednica odraslih osoba (bračnih ili izvanbračnih) koje preuzimaju uloge roditelja. U obitelji dijete čini svoje prve korake u životu, kada mu je potrebna pomoć i podrška u razvoju. Roditelji imaju veliku povezanost sa svojim djetetom pa se iz te povezanosti rodi velika količina: strpljenja, razumijevanja, upornosti, suosjećanja i nesebične pomoći u procesu njihova razvoja. Veliki problem današnjice u obitelji je usklađivanje roditeljstva, odnosno skladnog obiteljskog života i profesionalnog posla. Primjerice, roditeljima se često produljuje radno vrijeme, što manifestira problem kvalitete vremena provedenim s djetetom. Tradicionalno je shvaćanje da se roditeljstvo može poistovjetiti s majčinstvom, dok suvremeno gledanje shvaća roditeljstvo kao ravnopravno roditeljsko partnerstvo.

Obitelj je nastala društvenim formiranjem, ali se i mijenja te formira sukladnim društvenim i gospodarskim promjenama kroz: norme, načine komuniciranja,

emocionalnu i socijalnu ekspresivnost, ritualima i ponašanjem, raspodjeli moći, načinu rješavanja problemskih situacija i zakonskim propisima.

Određena je strukturom kao temeljnom odrednicom, koja predstavlja mrežu interaktivnih procesa i odnosa koji uvjetuje načine i razinu emocionalne privrženosti. A sastoji i od funkcija obiteljske povezanosti u odrastanju djece, a to su: biološko-reproduktivna, emocionalno- socijalna, odgojno obrazovna, ekonomska funkcija, društveno- gospodarska (npr. zajedničko stanovanje, zajedničko vrijeme, religiozna funkcija, domoljubna funkcija).

Čimbenici za opći boljitak djece jesu poklanjanje velike količine pažnje i topline roditelja, odnosno skrbnika prema djeci, kao i miješanje nadzora i ravnoteže između bliskosti i rezerviranosti. Odgojitelji su također profesionalno usmjereni na promicanje kvalitetnog roditeljstva. Imaju pravo afirmativno i konstruktivno poticati obiteljsko funkcioniranje u cilju promicanja kvalitetnog roditeljstva i dobrobiti djeteta, ako i savjetovati roditelje, ali ne i zadirati, analizirati i suditi njihov obiteljski život i kulturu.

Obiteljsku kulturu označava način života pojedine obitelji i obiteljsko funkcioniranje, a oblikuje se i mijenja interaktivnim odnosima svih članova obitelji. Članovi obitelji uključeni su u raznolike izvanobiteljske skupine te se ne smije zanemariti utjecaj okruženja na obiteljsku kulturu. Da bi dječji razvoj bio što kvalitetniji, važno je poznavati obiteljske kulture, razumjeti obiteljsko funkcioniranje i odgojno-obrazovne ishode odrastanja u obitelji.

4.1.1. Stilovi roditeljskog odgoja i razvoja socijalne kompetencije djece

Na razvoj socijalne kompetencije djece značajno utječu roditeljski stilovi i kvaliteta komunikacije. Važna je iskrena, obostrano pozitivna komunikacija koja uključuje aktivno slušanje i govor prihvatanja (Brajša-Žganec, 2003, prema Jurčević Lozančić, 2017). Roditeljstvo je kompleksan pojam koji uz roditeljsku brigu podrazumijeva i subjektivni doživljaj roditeljstva, roditeljske postupke i aktivnosti te roditeljski odgojni stil.

Emocionalnost i prihvaćanje roditelja s jedne strane pruža toplinu, ljubav, osjetljivost, prihvaćanje djeteta, a s druge strane prisutna je hladnoća, udaljenost pa čak i odbacivanje djeteta. Roditeljski postupci važni su za kvalitetu odnosa između roditelja i djeteta te utječu na djetetovo napredovanje i njegov daljnji životni put. Uspješno funkcioniranje obitelji podrazumijeva ravnotežu između bliskosti i individualnosti, ravnopravno vodstvo, demokratski pristup disciplini i pozitivnu komunikaciju njezinih članova (Jurčević Lozančić, 2017).

Maccoby i Martin (1983, prema Jurčević Lozančić, 2017) definirali su dvije dimenzije roditeljstva:

- roditeljska toplina- koja podrazumijeva emocionalnu bliskost, međusobno uvažavanje u zajedničkoj komunikaciji i sl.
- roditeljski nadzor- koji uključuje granice, pravila i odgovornosti koje roditelji postavljaju svojoj djeci.

Uz dvije dimenzije roditeljstva, navedeni autori definirali su i četiri odgojna stila: autoritativni, autoritarni, permisivni, indiferentni roditelji.

Autoritativni roditelji su roditelji koji pokazuju u odgajanju visoku razinu topline i visoku kontrolu, kao što su ljubav i granice, a uz to poštuju potrebe i prava djece. Oni najbolje uspijevaju u odgoju svoje djece tako da postižu najveću razinu autonomije i socijalne kompetencije. Rezultat ovakvog odgoja su znatiželjna djeca, prijateljski raspoloživa prema drugima te razvijaju pozitivne stavove o sebi i svojim postignućima. A postižu i uspjeh u društvenoj, akademskoj i emocionalnoj razini.

Autoritarni roditelji u svojem odgojnom stilu primjenjuju nisku razinu topline te visoku kontrolu granice bez ljubavi uz koju ne uvažavaju potrebe i prava djece. Odnosno takvi roditelji djecu sputavaju zabranama i strogim pravilima, a ne objašnjavaju svoja stajališta, ne uvažavaju djetetovu individualnost, njihove potrebe, interese i mišljenja. Njihove tehnike discipliniranja su ponekad fizičko i verbalno kažnjavanje, što ima daljnje posljedice u ponašanju djece. Rezultat takvog odgojnog stila je izražavanje agresivnosti, loše raspoloženje, nedostaje im spontanost u ponašanju te neuspješnost u društvenom, emocionalnom i akademskom području.

Permisivni roditelji ili popustljivi roditelji pokazuju visoku razinu topline, a nisku kontrolu ljubavi, ali ne i granice te neupitno odobravaju djetetove odluke i postupke.

Ovakvo ponašanje rezultira agresivno i impulzivno ponašanje djece. Roditelji minimaliziraju kontrolu nad djecom što uvjetuje izostanak odgovornosti na društvenoj, emocionalnoj i akademskoj razini.

Indiferentni roditelji pružaju nisku razinu topline i nisku kontrolu, što znači da nisu dovoljno uključeni u odgoj djece te se dovoljno ne bave djecom. Djeca koja su odgajana ovakvim roditeljskim stilom, sklona su agresivnim ponašanjima prema drugima ili pak socijalnoj povučeniosti (ne sudjeluju primjereno u igri i socijalnim interakcijama) te im uvjetuje neuspjeh na društvenoj, emocionalnoj i akademskoj razini (Jurčević Lozančić, 2017).

4.2. Uloga zajednice

„Zajednica je skupina pojedinca kojima je ozbiljno stalo do boljitka svakog od njih i koji zajedno mogu postići ono što ne bi mogli sami“ (Katz i McClellan, 1997, str.28). Zajednica je od središnje važnosti za socijalni i emocionalni razvoj djece. Palmer (1987, prema Katz i McClellan, 1997) navodi da zajednica koja ne uzima u obzir duboke dječje potrebe, koja ne osigurava uvjete koje promiču dugoročni optimalni socijalni, kognitivni ili emocionalni razvoj, ona je neutemeljena. Pomanjkanje osjećaja pripadnosti može utjecati i na neurološki razvoj (Goleman, 1995, prema Katz i McClellan, 1997). Temeljna društvena zajednica je u stalnoj interakciji sa svojim okruženjem, a odraz općih društvenih kretanja su promjene koje dolaze unutar obitelji. Obitelj je slika svih proturječja koja se događaju u društvu.

4.3. Uloga vršnjaka

Jedan od utjecaja na socijalni razvoj djece rane i predškolske dobi (nakon što prohodaju) su vršnjaci. Mala djeca u dječjim vrtićima borave u skupinama, gdje odgojiteljice mogu odigrati važnu ulogu u oblikovanju djetetovih iskustava s vršnjacima. Naravno, i roditelji su ti koji također moraju obratiti pažnju i uključiti se u navedeno oblikovanje djetetova iskustva s vršnjacima kada se druže na mjestima izvan dječjih vrtića (Katz i McClellan, 1997). Freuda i Danna (1951, prema Katz i McClellan, 1997) tvrde da djeca koja ne mogu iz bilo kojeg razloga razviti primjerenu privrženost s odraslom osobom, ispune odnosima s vršnjacima i tako ispune emocionalni zrakoprazni prostor. Djeca koja imaju nedovoljnu ili slabu

razvijenu privrženost prema odraslim osobama u ranoj dobi su intenzivno ovisna vršnjačkoj prihvaćenosti i utjecajima u djetinjstvu. Na početku dječjeg karaktera vršnjaci nisu primjereni izvor pouke, kao što su to odrasle osobe te zbog toga može postojati zabrinutost.

Djecu koju vršnjaci odbacuju zbog njihove agresivnosti, na kraju nađu jedni druge i formiraju se u podgrupu u kojima pronadu socijalnu i emocionalnu podršku i prihvaćenost. U takvim podgrupama imaju osjećaj pripadništva i nisu skloni onim grupama kod kojih se osjećaju odbačeni (Dishion i suradnici, 1991, prema Katz i McClellan, 1997). Schwarz (1972, prema Katz i McClellan, 1997) tvrdi da se djeca u ranoj i predškolskoj dobi osjećaju manje stresno u nepoznatim situacijama, ako se nalaze u blizini nekog vršnjaka. Zadovoljavajući odnosi s vršnjacima u prvih pet ili šest godina osiguravaju široki raspon socijalnih i intelektualnih poticaja, izazova i učenja, na kojima se temelje svi budući odnosi (Katz i McClellan, 1997).

4.4. Uloga ustanove

Uloga ustanove je osigurati optimalne uvjete za uspješan odgoj i cjelovit razvoj svakog djeteta, unapređivanje djetetovih osobina i umijeća koja se počinju formirati u najranijoj dobi, a važna su za svakog pojedinca i kasnije u životu kako bi zadovoljio svoje potrebe, uživao u svojim pravima te se odgovorno ponašao prema pravima i potrebama drugih u zajednici. Djetetove osobine i umijeća koja se moraju unapređivati su: kreativnost, inicijativnost, samostalnost, samopouzdanje, snalažljivost u nepredvidivim situacijama, sposobnost rješavanja problema, sposobnost građenja i održavanja kvalitetnih odnosa i suradnja s drugima, umijeće kvalitetnog komuniciranja, osvješćivanje vlastite odgovornosti za svoje ponašanje i dr. Da bi uloga ustanove bila zadovoljavajuća važno je da je kvaliteta ustanove razvojna, a ne statična kategorija. To znači da se odgojitelji, stručni suradnici, roditelji, ravnatelji, lokalna zajednica konstantno trebaju educirati, čitati, istraživati, proučavati, odnosno raditi sve što je potrebno da pojedinac doprinese u taj svijet kvalitete. Naravno, tome doprinosi i kultura, vrijednosti, iskustva, interesi, vjerovanja. U odgojno obrazovnoj ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja treba vladati socijalna klima (kvalitetan odnos između djece, odgojitelja, odnosa s djecom, ali s drugim stručnim djelatnicima), kao i emocionalna klima

(treba dominirati osjećaj ugone, topline, ljubavi). Prema Programu mjera zdravstvene zaštite djece, higijene i prehrane djece u ustanovama za rani odgoj, ustanova mora ispuniti uvjete ispunjenja uvjeta za prehranu, mjere prevencije od zaraznih bolesti tijekom zajedničkog boravka, mjere vezane za svakodnevne aktivnosti, održavanje higijene i nadzor higijenskog stanja, mjere zaštite od zaraznih bolesti, higijensko-epidemiološki nadzor zaraznih bolesti, protuepidemijske mjere, mjere o boravku u prirodi, na svježem zraku te zdravstveni odgoj djece te prikladni smještaj tijekom boravka u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Vezano uz prikladan smještaj važno je da prostori ustanove budu čisti, provjetravani, grijani, a posteljine redovito oprane i mijenjane. U prostoru ustanova mora osigurati namještaj koji ne pogoduje nastanku ozljeda, a igračke i drugi predmeti trebaju ispunjavati uvjete zdravstvene ispravnosti. Sanitarne čvorove potrebno je svakodnevno dezinficirati, te osigurati dovoljnu količinu higijenskih sredstava, ali i osigurati čistu vodu. Veliku pažnju treba predati na održavanje i čistoću okoliša ustanove, što znači pripaziti na odbačene predmete, razbijeno staklo, injekcijske igle, oštre predmete i slično (Priručnik za samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja, 2012).

4.4.1. Poticajno okruženje

Kvalitetno ustrojena ustanova ranog odgoja djetetu pruža okruženje u kojem se osjeća sigurno, koje ga potiče na propitivanje, provjeravanje prethodnih iskustava i znanja, pruža mu mogućnost suradnje s drugima, koristi jezik kao alat učenja, otkriva raznolike aktivnosti u procesu učenja te mu pruža slobodan izbor za sudjelovanje u aktivnostima. Sve navedeno može rasplamsati „rasadnik“ budućih znanstvenih umova. Na kvalitetu učenja i aktivnosti utječe: dob djeteta, njegove kompetencije, ali i kvaliteta pripremljenih uvjeta za učenje. Važno je da se djeci osiguraju poticajni materijali da bi mogli „učiti čineći“, da bi se mogle uspostaviti socijalne interakcije kako bi učili s drugom djecom, omogućiti im dovoljno slobode u aktivnostima kako bi mogli „učiti na svoj način“, s obzirom na njihovu individualnu mogućnost i profil inteligencije. Djetetu se treba omogućiti da ima dovoljno neprekinutog vremena za istraživanje i učenje jer učenje je „šetnja“ do otkrića, dok je uz to i važan element poticanje na kritičko razmišljanje i samomotivirano učenje (Slunjski, 2012).

Slunjski (2012) navodi da su djeca socijalna bića koja od najranije dobi stupaju u socijalnu interakciju s okolinom, stoga je okruženje podloga za organiziranje uvjeta da imaju što činiti, primjerice aktivno sudjelovati, istraživati i otkrivati te s kime činiti (djecom i/ili odraslima). Poticajna okruženja prema Slunjski (2012) su: okruženje za istraživanje i učenje prirodoslovnih pojmova i koncepata, okruženje za učenje matematičkih pojmova i koncepata, okruženje za učenje o čovjeku, društvenoj zajednici i kulturi, jezično-komunikacijsko okruženje, okruženje za kreativno izražavanje djeteta i razvoj „jezika umjetnosti“.

Okruženje za učenje matematičkih pojmova i koncepata odgovara na prirodnu znatiželju i entuzijazam djece koji ih potiče ne upoznavanje, otkrivanje i razumijevanje matematičkih koncepata (Jackman, 2009, prema Slunjski, 2012). Slunjski (2012) ističe da su djeca od rođenja „uronjena u svijet matematike“, jer se matematički koncepti pojavljuju u svakom segmentu svakodnevnog života. Proces razvoja matematike ne kreće od „nulte točke“, niti pak je „polazna točka“ tog razvoja kod sve djece. Odrasli trebaju djeci osigurati podršku u nadograđivanju postojećih znanja, omogućiti djetetu slobodu za njihove vlastite konstrukcije, osigurati atmosferu u kojoj rasprava doprinosi izgradnji znanja djece, osigurati socijalne interakcije djece, oblikovati bogati okolinu (kao što su složene situacije koje će djecu potaknuti na rješavanje problema) i slično.

Okruženje za učenje o čovjeku, društvenoj zajednici i kulturi je centar aktivnosti u kojem djeca uče o samima sebi, svojoj obitelji, široj zajednici, naciji i svijetu, odnosno o različitim kulturama. Proširuju vidike u svezi: ljudi, mjesta i okruženja, vremena, kontinuiteta i promjena, individualnog razvoja i identiteta, pojedinca, skupine i institucije, proizvodnje, distribucije i potrošnje, znanosti tehnologije i društva, građanskoga društva i kulture (Jackman 2009, prema Slunjski 2012).

Bertram i Pascal (2006, prema Slunjski, 2012) navode da se oblikovanje jezično-komunikacijsko okruženje temelji nekoliko ideja, a to su: da djeca imaju urođeni komunikacijski potencija, da postoje različita razdoblja razvoja jezika, razvoj komunikacijskih i jezičnih kompetencija je povezan s razvojem mišljenja djeteta te da djeca raspolažu mnogim jezicima kojima mogu komunicirati svoja razmišljanja, osjećaje i načine razumijevanja.

Slunjski (2012) ističe da u okruženju za kreativno izražavanje djeteta i razvoj „jezika umjetnosti“ na početku istražujemo kroz fizičke značajke nekog medija, što znači kako ga možemo osjetiti pod rukom, kako se može kretati po papiru i kako se može oblikovati. Malo po malo počinjemo eksperimentirati raznovrsnim alatima i tehnikama kroz višekratne susrete i angažirano istraživanje različitih medija, pri čemu se razvija spretnost i samopouzdanje djetetova korištenja boja, tekstura, kretanja ili skulptura.

4.4.2. Produbljivanje socijalnog znanja i socijalnog razumijevanja

Gottman (1983, prema Katz i McClellan, 1997) iznosi da omiljena djeca među vršnjacima imaju i održavaju pozitivan odnos, pokazuju socijalno znanje, socijalno razumijevanje i interaktivna umijeća. No, neka djeca još uvijek nisu dorasla tome. Da bi se pojačale pojedine sastavnice socijalne kompetencije, odgojni zadatak je pomoći djeci da shvate da njihovi vršnjaci mogu imati iskustva, podrijetlo, želje, obiteljske navike i stajališta različita od njihovih. Roditelji i odgojitelji imaju važnu ulogu u tome kroz nekoliko aktivnosti, a to su: skretanje pozornosti na osjećaje i interese drugih, razgovor o tuđem ponašanju, pomoći djeci da primjereno raspravljaju s drugima i otkrivaju zajednička obilježja, poticanje na konstruktivnih povratnih informacija (Katz i McClellan, 1997).

Cilj skretanja pozornosti djece na tuđe osjećaje i interese je da se razviju djetetove dispozicije za predviđanje reakcija i osjećaja vršnjaka na razne situacije i događaje te se tako produbi poznavanje i razumijevanje drugih. Kod alternativnih interpretacija tuđeg ponašanja smatra se etiketiranje (primjerice: „plačko“, „maza“ i drugo) vršnjaka koji se razlikuju od njih ili su teški ili im nisu simpatični. Odrasli u ovoj situaciji jasno pokazati da prihvaćaju to dijete i njegove običaje, ali i objasniti djeci da je u redu ako je netko drugačiji od nas. Kada djeca neprimjereno sudjeluju u raspravama (omatanje komentarima koji nemaju veze s aktivnošću), rezultat može biti nedovoljno razvijena sposobnost ispravnog tumačenja socijalnih situacija ili dijete želi promijeniti temu o sadašnjoj aktivnosti pa se osjeća isključeno. Potrebno je nasamo razgovarati s djetetom i otkriti razlog takvom ponašanju te tada pružiti pomoć. Odrasli mogu pomoći djeci u otkrivanju zajedničkih obilježja tako da

približe iskustva ili interese koja su im zajednička. U poticanju konstruktivnih povratnih informacija među djecom potrebno je potaknuti da se djeca upućuju jedni na druge kako bi se stekla sklonost za razmjenu misli i osjećaja za prepričavanje iskustva. Primjerice, dijete crta i dolazi drugo dijete koje mu postavi pitanje što to crta, a autor tog crteža mu objašnjava (Katz i McClellan, 1997).

4.4.3. Pospješivanje interaktivnih umijeća

Da bi se poboljšala interaktivna umijeća nužna sa socijalnu kompetenciju, najvažnije je svaki dan stvoriti puno prilika za interakciju djece u vezi smislenih sadržaja kao što su igra i aktivnosti. Rogoff (1990, prema Katz i McClellan, 1997, str.91) iznosi da „socijalna interakcija glede nekog smislenog sadržaja jedan je od najvažnijih, ako ne i najvažniji čimbenik optimalnog kognitivnog razvoja. Važan razlog zbog kojeg moramo uspostaviti pozitivne odnose s djecom je taj da su djeca možda izgubila izvor socijalnih informacija ako su bila odbačena od svojih vršnjaka ili je možda posrijedi još neki drugi razlog. Važno je nedopustiti da djeca budu međusobno okrutna, a najdjelotvorniji način da se pomogne djeci (koja se okrutno ponašaju) je da promjene svoje ponašanje te im se pruži prilika da dovedu u red svoje ponašanje među vršnjacima (Katz i McClellan, 1997).

Za unaprjeđenje interaktivnih umijeća potrebno je: njegovanje komunikacije, zadirkivanje svesti na najmanju razinu, pomoći agresivnoj djeci da promjene ponašanje, stvaranje situacija za socijalnu interakciju, uvježbavanje socijalnih umijeća (Katz i McClellan, 1997).

Pedagog, Janusz Korczak (2002, prema Jurčević Lozančić, 2017) ističe da stvaranjem sredine u kojoj se dijete osjeća dobro i u kojoj može biti takvo kakvo jest, odnosi se temelje na dogovoru i međusobnom uvažavanju. Važno je poticati razumijevanje i brigu starije djece prema mlađoj, uz što se ujedno i razvija empatija, suosjećajnost i sposobnost prihvatanja različitosti. A to su vještine koje će pomoći djetetu da ostvaruje kvalitetne socijalne i interaktivne odnose s drugima, ne samo u ranoj dobi, već i tijekom cijeloga života. Jurčević Lozančić (2017, prema McClellan i Kinsey, 1997) navodi da se u dobnim mješovitim skupinama realizira više socijalnih kontakata među djecom, više pozitivnih izražavanja emocije i mašte, a manje

kompetitivnosti i agresivnosti. Ovdje posebnu važnost doprinosi i profesionalno obrazovanje odgojitelja koje mora biti usmjereno na fleksibilnost odgojnih situacija i događaja kroz igru, učenje, suradnju, što međusobno povezuje djecu, pozitivno utječe na njih, ali i na njihove stavove jednih prema drugima.

ZAKLJUČAK

Brojni autori istraživali su i pisali o važnosti razvoja socijalne kompetencije djece rane i predškolske dobi. No, sve veći naglasak o tom promišljanju stavlja se na roditelje i odgojitelje. Važno je da se senzibiliziraju roditelji i odgojitelji koji imaju bitnu ulogu u odgoju i razvoju djeteta te zajednički pronađu način kako će nešto napraviti da bi njima i djeci dali najbolje rezultate u unaprjeđivanju razvoja socijalne kompetencije. Odnos odgojitelj- roditelj imaju jednu zajedničku ulogu, a to je usmjerenost na dijete, za što je potrebno uspostaviti kvalitetan odnos pun tolerancije, otvorenosti, iskrenosti i povjerenja da bi zajednički djelovali na dobrobit djeteta.

Današnje se obitelji razlikuju više nego ikada prije. Roditelji su prezaposleni i prenatrpani obavezama, što za sobom povlači da roditelji imaju sve manje vremena za provođenje sa svojom djecom. Iz tog razloga veliku ulogu ima odgojno-obrazovna ustanova koja popunjava djetetovu prazninu za osjećaj pripadnosti, zajedništva, topline i ljubavi. Uloga odgojitelja u razvoju djeteta je od velike važnosti jer pruža emocionalnu potporu, vodi, upravlja i uspostavlja vršnjačke odnose. Dijete se u odgojno- obrazovnoj skupini nalazi među svojim vršnjacima, gdje odgojitelj treba djelovati tako da podsjeća dijete na to da njegovi vršnjaci mogu imati drugačija mišljenja, stajališta, želje, interese. Važno je ukazati djeci da je biti drugačiji prihvatljivo i da to treba poštovati. Svako dijete može doprinijeti skupini na svoj način tako da brinu jedni za druge, uče jedni od drugih i jačaju dječje samopoimanje.

U potpunosti se slažem s tvrdnjom Hornby (2005, prema Višnjić Jevtić, 2018) da je suradnju s roditeljima moguće ostvariti u nekoliko razina te da ne treba očekivati da su svi roditelji jednakom mjerom uključuju u sve aktivnosti. Neke roditelje je lako potaknuti na suradnju, dok s nekima zahtijeva više vremena. Ali roditelji u odgojno- obrazovnu ustanovu uvijek moraju biti dobrodošli jer su zajedno s odgojiteljima promicatelji kvalitetne kulture življenja i odrastanja djece u odgojno-obrazovnoj ustanovi, kao i izvan nje. Rita Pierson ističe da „svako dijete zaslužuje junaka- odraslu osobu koja nikad neće od njega odustati, koja razumije pravu moć povezanosti i ustraje na tome da dijete postane najbolje što može“ (Dissing Sandahl, 2019, str.42).

LITERATURA

- Brajša-Žganec, A., Hanzec, I., (2015). Samokontrola, razumijevanje emocija i agresivno ponašanje dječaka predškolske dobi. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* 17(1), 13-24.
- Dissing Sandahl, I. (2019). *Igra na danski način*. Zagreb: Egmont d.o.o.
- Glavina, E. i Višnjić Jevtić, A. (2010). Prosocijalno i agresivno ponašanje kao prediktori stupnja prihvaćanja u skupini djece predškolske dobi. U: V. Kolesarić (ur.) *Nasilje nad djecom i među djecom* (pp. 131 – 138). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera; Filozofski fakultet
- Joelle Alexander, J., Dissing Sandahl, I. (2017). *Danski odgoj djece*. Zagreb: Egmont d.o.o.
- Jurčević Lozančić, A. (2017). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Juul, J. (2011). *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: Naklada Pelago.
- Juul, J. (2018). *Agresivnost! Nov i opasan tabu*. Split: Harfa d.o.o.
- Juul, J., Jensen H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Zagreb: Naklada Pelago.
- Katz, L., McClellan D. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: EDUCA, NAKLADNO DRUŠTVO, d.o.o.
- Rabar, V., Martinac Dorčić, T. (2017). Odnos izmišljenih prijatelja, socijalne kompetencije i problema u ponašanju djece predškolske dobi. *Socijalna psihijatrija*, 45(4), 241-253.
- Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa*. Zagreb: Profil International.
- Višnjić Jevtić, A. (2009). Poticanje razvoja socijalne kompetencije djece u dobno mješovitim skupinama predškolskih ustanova. U: S. Paragvaj (ur.) *Integracijski pristup kao načelo u radu s djecom predškolske dobi* (str. 139-146). Opatija: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci; Pedagoški fakultet Sveučilišta u Mariboru.

Višnjić Jevtić, A. (2018). Suradnički odnosi odgajatelja i roditelja kao pretpostavka razvoja kulture zajednica odrastanja. U: A. Višnjić Jevtić, I. Visković (ur.) *Izazovi suradnje: Razvoj profesionalnih kompetencija odgajatelja za suradnju i partnerstvo s roditeljima* (str. 77 - 110). Zagreb: Alfa.

Internetski izvor:

1. Priručnik za samovrednovanje ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Na adresi : http://dokumenti.ncvvo.hr/Samovrjednovanje/Tiskano/prirucnik_predskolski_odgoj.pdf . Preuzeto: 23.3.2020.
2. Uloga obitelji u suvremenom životu. Na adresi: <http://www.vrtic-milanasachsa.zagreb.hr/default.aspx?id=118>. Preuzeto: 15. 11. 2019.

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Rođena sam 9. srpnja 1992. godine u Čakovcu. Nakon što sam završila Osnovnu školu Podturen, nastavila sam pohađati Tehničku školu Čakovec. Kada sam završila Tehničku školu Čakovec, upisala sam preddiplomski stručni studij Tehničke i gospodarske logistike na Sveučilištu Sjever u Varaždinu, koji sam završila 2015. godine. Dvije godine radila sam zanimanje koje sam završila, ali u meni je oduvijek postojala želja i volja za rad s djecom rane i predškolske dobi, zanimali su me predmeti humanističkog smjera pa sam odlučila 2017. godine uz posao upisati izvanredni studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kojeg sam završila u redovnom roku. Voljela bih daljnje obrazovanje nastaviti pohađajući diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Zagrebu. Počeci rada s djecom bili su mi kao animator i dadilja u obrtu: „Prugi i prijatelji“, u Čakovcu, a trenutno radim kao asistent u dječjem vrtiću „Mala tratinčica“ u Podturnu.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Sanela Vrtarić vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam samostalno napisala ovaj završni rad: Socijalne kompetencije djece rane i predškolske dobi.

POTPIS: _____